

Ferdinand Avguštin Haller pl. Hallerstein

(1703-1774),

NAJVEČJI KRANJSKI ASTRONOM

Ferdinand A. Hallerstein je za Slovence, še posebno pa za Gorenjce, prvovrzedni eksotik. Človek posebne vrste. Daleč od svoje domovine je dosegel svetovno slavo. Bil je hkrati jezuit in misijonar, politik in mandarin, naravoslovec in etnolog, astronom in matematik.

Ta slavni Gorenjec se je rodil leta 1703 sicer v Ljubljani, a je večji del svoje mladosti preživel na Ravbarjevem gradu v Mengšu, kjer je bil njegov oče graščak. Zato štejemo F. A. Hallersteina za Mengšana.

Ravbarjev grad v Mengšu, v katerem je večino svoje mladosti preživel F. A. Hallerstein.

Šolal se je pri jezuitih v Ljubljani. Po končani gimnaziji je stopil v jezuitski red. Študij je nadaljeval v Gradcu in na Dunaju, kjer se je med drugimi predmeti odlično izobrazil tudi v matematiki in astronomiji. Po končanem visokošolskem študiju se mu je ponudila prilika, da uresniči svoj že v mladosti načrtovani sen, da postane misijonar.

Tako je kot misijonar leta 1736 odpotoval na Kitajsko, kjer je ostal do konca svojega življenja. V prestolnico Kitajske, Peking, je prišel leta 1739 in na cesarskem dvoru poleg drugih zadolžitev kmalu prevzel delo astronoma v matematičnem in astronomskem uradu (tribunalu), katerega predsednik je postal leta 1746. Tega leta je postal tudi direktor tamkajšnje jezuitske zvezdarne.

V naslednjih letih je veliko potoval po deželah prostranega Daljnega vzhoda. Tako je prepotoval Mandžurijo in jo kartiral. Opraviil je tudi ogromno različnih astronomskih opazovanj. Toda leta 1774 so mu pošle moči. Zadela ga je kap in kmalu nato je umrl. Pokopan je na jezuitskem pokopališču v Pekingu, kjer je na njegovem nagrobniku izpisano njegovo ime v latinskem in tudi v kitajskem jeziku (Liu Songling).

Hallerstein je prišel na Kitajsko kot zagret misijonar. Tam pa so se bolj zanimali za njegovo matematično in astronomsko znanje kot pa njegove cerkvene dolžnosti. Oboje je res dobro uporabil na primer pri kartiranju (risanju zemljevidov). Številna Hallersteinova pisma sorodnikom na Kranjsko ter cerkvenim in znanstvenim organizacijam doma in v tujini pričajo o neverjetno bogatem opravljenem delu, posebno na področju kraljevske znanosti – astronomije.

Ravbarjev grad v Mengšu - danes. Stavbo si lahko ogledate. Leta 2003, ob 300-letnici Hallersteinovega rojstva, so na pročelju stavbe vgradili in avgusta istega leta odkrili spominsko ploščo, ki jo je blagoslovil sam nadškof, metropolit ljubljanski dr. Franc Rode, kitajska veleposlanica v Sloveniji pa pomagala odkriti. Novi lastnik je ploščo odstranil. Foto: Stana Prosen.

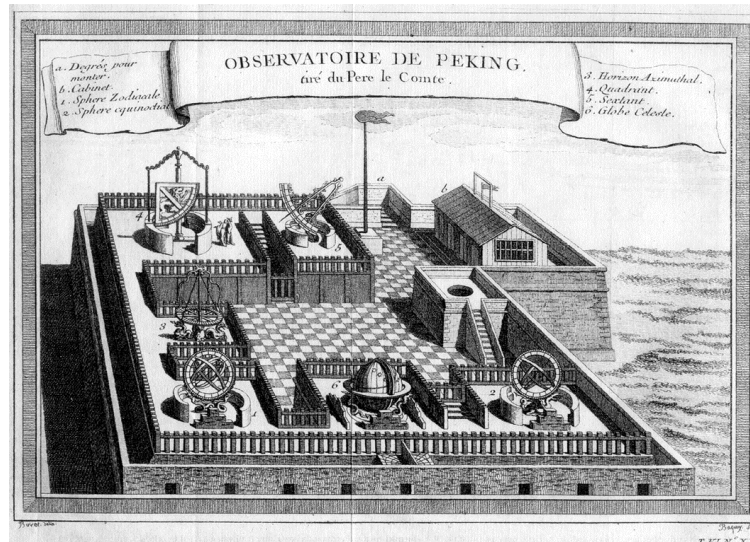
Hallerstein je opazoval zvezde, komete, planete in satelite, Sončeve in Lunine mrke, organiziral astronomske meritve v različnih krajih obsežnega cesarstva, izdeloval zemljevide delov Kitajskega cesarstva, sodeloval pri izdelavi obširne zvezdne karte okoli 3000 zvezd itn.

Zapustil je še številne naravoslovne in etnološke spise o takratni Kitajski, tako o potresih, verah, nošah, živalih, posebni pokrajini (opisoval je neke vrste krasa) in tudi družbeno-političnih razmerah.

•

Na kratko predstavljeno Hallersteinovo astronomsko delo:

- od 1740 do 1770 je opravljal astronomske meritve na jezuitskem observatoriju (zvezdarni) v Pekingju.
 - 1743 postal član astronomsko-matematičnega tribunala.
 - 1746 postal predsednik tega tribunala in direktor zvezdarne.
 - 1749 prepotoval Tatarsko in jo kartiral.
- 1768 na Dunaju izdal zajetno delo o opazovanju jezuitov v Pekingju *Astronomska opazovanja*.
 - 1757 odločilno udeležen pri izdaji kataloga 3083 zvezd.
 - 1769 odločilno udeležen pri izdaji obsežnega atlasa Kitajske.

Jeziuitska zvezdarna okoli leta 1750 v Pekingu, ko je na njej delal in jo vodil F. A. Hallerstein. Na ploščadi vidimo značilne starinske astronomske opazovalne naprave za merjenje kotov na nebu, kot npr. armilarne sfere (armile), kvadrant, sekstant, gnomon (navpična palica), nebesni globus itn. Uporabljali pa so že tudi poldrugi meter dolge teleskope z vgrajenimi merilnimi napravami. Zdaj zvezdarna deluje kot muzej.

To, da je postal predstojnik astronomsko-matematičnega urada in prevzel vodstvo nad zvezdarno, se je posebno odrazilo v številnih novih opazovanjih in njihovih objavah npr. v Komentarjih peterburške Akademije nauk, londonske Philosophical Transactions of Royal Society in publikacijah dunajskega Cesarskega astronomskega observatorija ter v plodni in živahni korespondenci z drugimi evropskimi znanstvenimi ustanovami in posameznimi znanstveniki.

Kot vodja observatorija, torej kot organizator in ocenjevalec dela in tudi kot odličen opazovalec s sistematičnim in raziskovalnim pristopom do meritev, je Hallerstein v enakem stilu deloval teoretično in tudi praktično. Njegov stik s prakso se kaže npr. pri izdelavi in izboljšanju nekaterih inštrumentov in opazovalnih metod.

Slovenci pravzaprav šele v zadnjem času odkrivamo, kaj vse in kako veliko je vsega naredil ta do konca svojega življenja izredno delavni Gorenjec. Hallerstein ni samo najpomembnejši kranjski astronom, je na sploh eden najpomembnejših slovenskih izobražencev preteklosti. Svetovno znan direktor zvezdarne na daljnem Vzhodu. Predvsem je bil zelo pismen. Pisal je na več znanstvenih področjih, ne samo o astronomskih vprašanjih. In prav v tem je njegova veličina.